

Bilaga 1

Sammanställning av relevant lagstiftning, domar och övriga stöddokument

Regeringsformen

Regeringsformen är en av Sveriges grundlagar. 2 kap. handlar om grundläggande fri- och rättigheter. 2 kap. 1 § säger att var och en gentemot det allmänna är tillförsäkrad bland annat religionsfrihet: frihet att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion (6 p). Genom samma paragraf garanteras också andra välkända friheter, till exempel yttrandefriheten, mötesfriheten och demonstrationsfriheten. Religionsfriheten kan inte begränsas för svenska medborgare, men de övriga friheterna kan begränsas genom lag eller med stöd i lag, 2 kap. 20–23 §§. Religionsfriheten för andra än svenska medborgare får begränsas genom lag, men sådana begränsningar får inte gå utöver vad som är tillåtet enligt artikel 9.2 i Europakonventionen.

Europakonventionen

Religion- och yttrandefriheten skyddas även av Europakonventionen.

Konventionen gäller sedan år 1995 som lag i Sverige. Artikel 9 i konventionen har rubriken ”Tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet”. Den består av två huvudsakliga punkter:

1. Var och en har rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet; denna rätt innefattar frihet att byta religion eller tro och frihet att ensam eller i gemenskap med andra, offentligt eller enskilt, utöva sin religion eller tro genom gudstjänst, undervisning, sedvänjor och ritualer.
2. Friheten att utöva sin religion eller tro får endast underkastas sådana inskränkningar som är föreskrivna i lag och som i ett demokratiskt samhälle är nödvändiga med hänsyn till den allmänna säkerheten eller till skydd för allmän ordning, hälsa eller moral eller till skydd för andra personers fri- och rättigheter”.

Diskrimineringslagen

Diskrimineringsförbudet gäller i arbetslivet i förhållande till arbetstagare och arbetssökande (2 kap. 1 §) och i utbildningsverksamhet i förhållande till barn och elever (2 kap. 5 §).

Diskrimineringslagen har till ändamål att motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder.

Relevanta domar från Högsta förvaltningsdomstolen 2022-12-08, mål nr 4120-21 och mål 4266-21 och Diskrimineringsombudsmannen 2020-11-13, dnr TIL 2020/5

I domarna bedöms att ett kommunalt beslut som innebär att huvudduk, burka, niqab och andra klädesplagg som syftar till att dölja barn, elever och personal inte ska vara tillåtna i kommuners för- och grundskolor, strider mot regeringsformen, mot Europakonventionen och mot diskrimineringslagen. I domarna hänvisar Högsta förvaltningsdomstolen till dessa båda lagar. I svensk rätt omfattar religionsfriheten rätten att tro och rätten att hålla gudstjänst samt liknande sammankomster. Religionsfriheten är en så kallad absolut rättighet, vilket betyder att den inte får begränsas.

Yttrandefriheten omfattar inte bara det talade ordet utan en mängd olika uttrycksformer. Den regleringen omfattar bland annat olika sätt att manifestera sin religionstillhörighet. Yttrandefriheten är en så kallad relativ rättighet, vilket innebär att den får begränsas, men det måste ske genom lag. Domslutet hävdar att även om religionsfriheten inte kan begränsas, så kan yttringar av den religiösa utövningen vara att bedöma enligt rätten till yttrandefrihet och om sådana yttringar ska begränsas måste det ske genom lag.

Huvudduk (liksom burka, niqab och liknande klädesplagg) kan bäras som uttryck för en kulturell sedvana. I många fall kan dock bärandet vara motiverat av religiösa skäl, till exempel i enlighet med en sedvana inom islam. Att bära huvudduk kan således vara ett uttryck för religionstillhörighet och omfattas då av skyddet för yttrandefriheten. För att ett ställningstagande mot bärandet av klädesplagg som ger uttryck för religionstillhörighet ska utgöra en begränsning av yttrandefriheten krävs att det har faktiska effekter för enskildas frihet att uttrycka tankar, åsikter eller känslor. Kommunernas beslut ansågs ha sådana faktiska effekter för de enskilda och ansågs utgöra en begränsning av yttrandefriheten.

Kortfattat går alltså Högsta förvaltningsdomstolens resonemang ut på att de kommunala besluten, att inte acceptera slöja, skulle få faktiska effekter. En sådan effekt skulle vara att anse som en begränsning av yttrandefriheten och en sådan begränsning måste ha stöd i lag. Sådant lagstöd saknas. Enligt domarna ger varken skollagen eller någon annan lag en kommun rätt att besluta om inskränkningar.

Rätten att bära religiösa kläder är inte absolut och Europadomstolen har i flera domar godtagit förbud mot huvudduk. Men i de fallen har förbuden ansetts legitima och godtagbara i de aktuella länderna.

Diskrimineringsombudsmannen (DO)

Utifrån kommunbesluten var frågan för Diskrimineringsombudsmannen (DO) om en tillämpning av klädpolicyen ”medför att arbetstagare respektive elever/barn i kommunens grund- och förskolor *missgynnas på ett otillåtet sätt*”. DO menar att klädpolicyen innebar en särbehandling av dem som av religiösa skäl vill bära en viss klädsel och att detta innebar en direkt diskriminering.

Begreppet ”direkt diskriminering” är ett unionsrättsligt begrepp och det är EU-domstolens tolkning som gäller och där menar man att även en neutralt utformad åtgärd kan utgöra direkt diskriminering om det visar sig att åtgärden hänger samman med det etniska

ursprung som är gemensamt för de flesta av de personer som missgynnas av åtgärden. De som ville bära en religiöst präglad klädsel skulle inte få göra det och därmed missgynnas de.

Enligt DO:s bedömning innebär detta samband att en tillämpning av klädpolicy i förhållande till barn/elever som bär religiös klädsel (bortsett från sådana situationer där det religiösa klädesplagget faktiskt påverkar barnets/elevens sakliga förutsättningar att genomföra ett utbildningsmoment och de därför inte befinner sig i en jämförbar situation) kommer att utgöra direkt diskriminering i strid med 2 kap. 1 och 5 §§ jämfört med 1 kap. 4 § 1 Diskrimineringslagen. Klädpolicy är därför inte förenlig med diskrimineringslagen.

Förskoleförvaltningens anvisning för personal på förskola gällande värdegrund och hantering av barns klädsel

Förskoleförvaltningen har sedan 2018 en anvisning, "Förskoleförvaltningens anvisning för personal på förskola gällande värdegrund och hantering av barns klädsel", med syfte att vägleda personal i förskoleförvaltningens verksamheter avseende hantering av barns klädsel.

Vägledningen tar avstamp i förskolans uppdrag där förskolan ska skapa förståelse och kunskap hos vårdnadshavare om de lagar som styr utbildningen i förskolan och skapa förståelse för innebörden av förskolepersonalens uppdrag och var gränserna går. Förståelsen underlättar uppdraget att samverka med hemmet, att göra vårdnadshavare delaktiga i verksamheten och kunna bemöta frågor som uppkommer. Anvisningen konstaterar att religiös och kulturell klädsel och utsmyckning är tillåten i förskolan, men att förskolepersonal inte kan garantera att barns klädsel, utsmyckning och beteende under dagen i förskolan sker inom religiösa, kulturella eller individuella norm- och värdesystem.